

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2015|2

Klarspråk – en nyckel till delaktighet

ett språk som är värdat, enkelt och begripligt, det kan väl inte vara så svårt, eller? Nej, det borde vara en självklarhet att språket i offentlig verksamhet är formulerat så att mottagarna förstår innebörden, känner sig tilltalade och kan agera utifrån det. Ändå

är klarspraksarbete något som olika myndigheter, kommuner och landsting prioriterar i olika grad.

Regeringens demokratipolitiska vision är att alla

människor ska känna delaktighet i demokratin på jämlika villkor och använda sin möjlighet att påverka samhället och sin omgivning. Här spelar klarspråk i det offentliga en viktig roll. Den som inte förstår kan inte heller göra sig förstådd. Den som inte känner sig tilltalad kommer heller inte att känna sig inkluderad och kan välja att ta avstånd.

Det är glädjande att allt fler myndigheter, kommuner och landsting arbetar med klarspråk – sextio procent enligt Språkrådets senaste mätning. Det går alltså framåt, men arbetet måste fortsätta och utvecklas, både i kvantitet och i kvalitet. Klarspråk är kanske inte den lättaste uppgiften, det vet den som försöker, men den är viktig. Det handlar om en nyckel till delaktighet i demokratin.

Alice Bab Kubnke,
kultur- och demokratiminister

Västra Götalandsregionen vinnare av Klarspråkskristallen 2015

Politiker får bättre underlag

Kan du läsa min text, är det här begripligt? Det är vanliga frågor på koncernkontoret i Västra Götalandsregionen. Många som skriver underlag för politiska beslut hjälps åt att granska texterna. Projektet *Lättlästa handlingar*, som vi genomförde under 2013–2014, har lagt grunden för detta klarspraksarbete.

Målet för projektet var att det ska vara lätt för politikerna i Västra Götalandsregionens olika organ att läsa och förstå underlagen oavsett förkunskaper. Politikerna ska med en rimlig tidsinsats kunna läsa underlagen till ärendena de ska besluta om. Även invånarna ska snabbt och lätt kunna förstå innehållet i besluten.

Uppdraget riktades till cheferna för de centrala kanslierna och genomfördes med hjälp av en projektarbetsgrupp med olika kompetenser och en språkkonsult. Projektgruppen tog fram mallar och riktlinjer för klarspråk som är gemensamma i regionen och formulerade fem effektmål. Dessutom genomfördes utbildningar för handläggare, chefer och kommunikatörer. Klarspraksbudskapet spreds både av arbetsgruppens medlemmar och av regiondirektören, som varit en engagerad ambassadör för arbetet, och förankrades i organisationen.

Projektet har följts upp med textgranskningar, volymmätningar och politikerenkäter. Resultatet visar att vi är på rätt väg. Språket och strukturen i beslutsunderlagen har blivit bättre och politiker upplever att det är skill-

nad jämfört med tidigare. Samtliga handlingar skrivs och utformas nu enligt de mallar och riktlinjer som gäller. Exempelvis finns kortfattade och informativa sammanfattningar i tjänsteutlåtanden och rapporter. Handlingarna har också minskat i volym med 50 procent.

Bild: Robert Nyberg

Arbetsgruppen har nu ett fortsatt uppdrag att stötta cheferna och bidra till att hålla klarspraksarbetet levande. Vi tar bl.a. fram och följer upp handlingsplaner som cheferna arbetar med, liksom checklistor och annat stödmaterial som handläggare och chefer kan använda.

Klarspråkskristallen är ett pris som många har bidragit till, och det är en sporre för vårt fortsatta arbete.

Regina Andersson,
kommunikatör och projektledare för
Lättlästa handlingar

●● Språket och strukturen i beslutsunderlagen har blivit bättre.

Klarspråksråd behöver undersökas

Vanliga klarspråksråd är ganska allmänt hållna mottagarfokuserade råd som "tänk på läsaren" och mycket specifika språkliga råd som "använd aktiva verb". Råden gäller såväl ord som menings- och textnivåer och finns t.ex. i Språkrådets informationsmaterial, i *Klarspråkstestet*, i *Svarta listan* och i *Myndigheternas skrivregler*.

En viktig fråga att ställa sig för såväl

forskare som praktiker är om det finns någon, och i så fall vilken, forskning som råden grundar sig på. Jag har i en studie undersökt vilken forskning ett antal vanliga klarspråksråd verkar bygga på. De rör framför allt begreppet "enkelt" i språklagen, och handlar därför i praktiken endast om ord- och meningsnivån.

Resultatet visade att det för alla de utvalda råden finns eller har funnits

viss forskning som stödjer dem. Men en stor del av forskningen bygger på det engelska språket och har utförts i form av experiment på enskilda ord och meningar utan kontext. Dessutom har det på senare tid gjorts en hel del studier på olika språk som visar att många av de undersökta råden bara gäller i vissa kontexter. Ett exempel är nominaliseringar av verb (t.ex. *göra en undersökning* i stället för *undersöka*) som försvårar läsningen när de huvudsakligen innehåller ny information.

Några råd har också tolkats om över tid. Vänstertyngd förklaras ibland med att man inte ska ha många ord före verbet. Men satsen *Pelle, Kalle, Olle och Lisa leker* är inte krångligare än satsen *Pelle leker*. Däremot kan den mer komplexa satsen *Den med fotboll försedda Pelle leker* vara krångligare att läsa än *Pelle leker med en fotboll*. Det handlar alltså inte om antal ord utan om satsledets komplexitet.

Två av de undersökta råden verkar bygga på stabilare grund än de andra: att skriva (för mottagaren) vanliga ord och att undvika att skapa alltför komplexa meningar genom bisatsinskött. Dessa råd utgör en väldigt liten del av klarspråksverksamheten, men det vore ändå viktigt att undersöka giltigheten för dem.

Vi skulle behöva mer svensk forskning om klarspråksråden, och framför allt om språkliga fenomen i olika kontexter. Vi skulle också behöva studera språkråd om övergripande frågor och diskutera ingående vad mottagaranpassning egentligen innebär. Ett problem här är att klarspråksforskning och läsbarhetsforskning traditionellt bedrivs inom textforskningsområdet medan forskning om läsares förutsättningar ofta bedrivs inom läsförståelseforskning. För att kunna producera bättre texter för alla bör dessa forskningsfält närma sig varandra.

Åsa Wengelin, universitetslektor i svenska vid Göteborgs universitet

Rekrytera rättvist

Rättviseförmedlingen är ett nätverk med 80 000 personer som samarbetar i sociala medier för att sprida kunskap om skevheter i samhället och synliggöra kompetens. Förmedlingen tipsar om personer som hamnat i skymundan på grund av stereotypa föreställningar om exempelvis kön, ursprung och fysiska förutsättningar.

● I vilka andra sammanhang är det viktigt att tänka rättvist?

Vid varje tillfälle där inkludering är viktig bör en fundera över vem som får synas eller får en maktposition samt hur sammansättningen av personer ser ut. Det handlar om att fler ska känna sig välkomna och trygga att bidra med sin kompetens.

● Finns det något som är extra viktigt att tänka på för myndigheter, kommuner eller andra offentliga organ?

Som offentlig aktör har man ett större ansvar än andra för att alla ska känna sig inkluderade.

Det ligger självklart i uppdraget att arbeta för mångfald och jämställdhet, och därför är det också viktigt att vara tydlig med varför uppdraget är relevant och hur inkludering kan stärka den egna organisationen. Det kräver att alla inom organisationen verkligen förstår vikten av inkludering och känner ansvar.

Seber Yilmaz,
ordförande Rättviseförmedlingen

Foto: Caroline Tibell

● Hur ska man tänka när man rekryterar personal?

Var medveten om att vi alla känner oss lite extra trygga med personer som är som oss själva. För att undvika att gå på magkänsla är det bra med strukturerade processer där flera personer får vara med vid bedömningen. Skilj på sådant som är ett måste för tjänsten och det som är meriterande. Se dessutom över era annonser för att undvika det som kan exkludera.

Från krångelspråk till klarspråk – det moderna myndighetsspråkets framväxt

● ● Krångelspråk, maktspråk, byråkratsvenska – ja, benämningarna på det krångliga myndighetsspråket var många på 1970-talet. Slag i slag kom ilskna motioner från riksdagsledamöter, och regeringen tillsatte utredningar och anställde språkexperter. Samtidigt skrev tongivande jurister hätskt om författningsspråkets ”infantila utformning” av ”en grupp språkvårdare direkt under statsministern lydande”.

Ja, det var tider det! Men språkexperterna gav inte upp. Det målmedvetna arbetet med att modernisera författningsspråket fortsatte och gick vidare till andra viktiga texttyper i Regeringskansliet, som propositioner, betänkanden och regeringsbeslut. Textreformer som i hög grad påverkat även myndigheternas beslut och beslutsunderlag.

På 1990-talet kom myndigheternas klarspraksarbete igång på allvar. Ett statligt språkvårdsprojekt visade att det visst går att förändra myndighetsspråket och regeringen tillsatte den kommitté, Klarspraksgruppen, som skulle inspirera myndigheterna och ge stöd. Under gruppens tolvåriga historia anordnades en rad klarsprakskonferenser i Rosenbad, nätverken med språkvårdsansvariga byggdes upp och priset Klarspraks-kristallen blev en morot.

Översättningarna från EU gjorde många missmodiga – skulle allt klarspraksarbete ha varit förgäves? Men skam den som ger sig. Sverige drev klarspraksfanan högt och gav stöd till översättarna, bland annat genom EU-språkvården. År 2006 blev klarspråk en myndighetsuppgift för Språkrådet och 2009 fick vi en språklag som gav alla ambitiösa klarspraksarbetare extra räg i ryggen.

Klarspraksarbetet påverkas ständigt av samhällets utveckling. Sverige har blivit ett mer mångspråkigt samhälle, och den tekniska utvecklingen har

Maria Sundin

skapat nya kommunikationskanaler och nya texttyper som kräver andra angreppssätt än de klassiska myndighetstexterna. Och kanske är uppgiften att skriva begripligt mer komplex än någonsin när målgrupperna är många och sinsemellan olika. Här behöver praktiker, forskare och läsare tillsammans hitta nya vägar.

Om allt detta och mycket mer berättar vi i en klarsprakhistorik som kommer ut i Språkrådets skriftserie i början av hösten. Du får följa med på en färd genom klarspråkets historia med praktiska exempel från Regeringskansliet, myndigheter och kommuner. Du får också veta mer om vilken forskning som lagt grunden till klarspråk, vilken forskning vi anser behövs i framtiden och om klarspraksarbete utomlands. Vi presenterar samtidigt några av de människor som engagerat sig för klarspråk – forskare, jurister, chefer, språkkonsulter och tjänstemän. Utan dem stannar klarspraksarbetet.

Barbro Ehrenberg-Sundin, språkexpert i Regeringskansliet 1980–2007 och Maria Sundin, språkkonsult

Barbro Ehrenberg-Sundin

Språkfrågan

Älsklingsverben fortfarande omhuldade!

Det har gått 65 år sedan språkprofessorn Erik Wellander stilla undrade varför vanliga sägeverb som *säga*, *tycka*, *mena*, *anse* inte dög i betänkanden från statliga utredningar.

Under rubriken Älsklingsorden skrev han i sin *Kommitté-svenska* 1950:

”Besynnerligt nog anses ett så allmängiltigt ord som *säga*, som icke besväras vare sig av någon känsloton eller av någon vulgär klang, knappast kommittévärddigt, det heter *uttala*, *framhålla*, *framhåva*, *betona*, *hävda*, *erinra* o.d., och dessa ord användas rätt och slätt som ersättningsord för det normala *säga*.”

Om Wellander kunnat läsa exempelvis domar i dag, skulle han säkert ha blivit besviken. Personer som förekommer där brukar sällan *säga*, *mena*, *anse*, *tycka*, *påstå*, *önska*, *vilja* eller *begära* något. Nej, de *anföra*, *uttalar*, *uppger*, *påtalar*, *framställer*, *uttrycker* och *yrkar* nästan alltid allting.

Märkligt, kan man tycka.

Men kanske Wellander blir bönhörd om några år. Mycket händer på domstolarna, och nya riktlinjer och förebilder tar förhoppningsvis över vanans makt. Då kanske också andra svärbegripliga verb som *vidhålla*, *vidgå*, *bestrida*, *förpliktade*, *åberopa*, *vitsorda*, *påkalla*, *förebringa*, *ankomma*, *förfalla*, *åligga*, *ådömas*, *stadgas* och *vederlägga* ersätts av mera normalspråkliga.

Barbro Ehrenberg-Sundin

Notiser

Att upphandla översättningar

ATT UPPHANDLA översättningar och säkerställa en hög kvalitet kan vara knepigt. I broschyren *Att upphandla översättnings-tjänster* ges råd om vad man bör tänka på. Broschyren är framställd av Sveriges Facköversättarförening (SFÖ) och Språkföretagen, en branschförening för tolk- och översättningsföretag. Här finns tips på hur man kan tackla problemet med att företagen inte alltid har egna anställda utan ofta anlitar frilansare, något som kan påverka kvaliteten i det utförda arbetet. Som ett första steg i processen betonas vikten av att kartlägga den egna myndighetens behov innan man köper tjänsten, eftersom olika behov kan kräva olika strategier och leverantörer. (<http://www.sfoe.se/upl/files/112985.pdf>)

Sadeta Murić tackar för sitt pris.

Språkpriser

Erik Wellanders pris 2015 gick till Caroline Liberg, professor i utbildningsvetenskap vid Uppsala universitet. Hon får priset för sin forskning om skolans läs- och skrivundervisning. **Minoritetsspråkpriset 2015** gick till modersmåls läraren Sadeta Murić. Hon prisas för sitt arbete med att stärka flerspråkiga barns mångkulturella identitet. Hennes arbete bygger på insikten att modersmålet är grunden för att utveckla såväl barns svenskskapskap som kunskaper i andra ämnen.

Ut med tingsfrid, in med rutavdrag

NU ÄR DEN HÄR, *Akademiens ordlista*, SAOL 14, (Norstedts 2015). Den innehåller hela 400 sidor fler än förra upplagan: 13 000 ord har tillkommit samtidigt som 9 000 ord tagits bort. Louise Holmer, redaktör för SAOL, skrev om arbetet med ordlistan i *Klarspråk 1/2015*.

Klarspråk i Norden

TVÅ SKRIFTER om klarspraksarbete i Norden har kommit ut. *Myndighetstexter ur medborgarperspektiv*, en rapport från den nordiska klarspråkskonferensen i Helsingfors i november 2013 är den ena. Teman som tas upp i rapporten är bl.a. klarspråksforskning i de olika nordiska länderna, och det växande behovet av nya metoder och verktyg för att bedöma myndighetstexters begriplighet. (<http://ojs.statsbiblioteket.dk>)

Dessutom har tidskriften *Sakprosa* (vol. 7, nr 2, 2015), med temat klarspraksarbete kommit. I fem färskva undersökningar presenterar forskare och språkvårdare olika aspekter av klarspraksarbete i Norden i dag. Exempelvis tar Åsa Wengelin upp klassiska klarspraksråd och diskuterar huruvida de bygger på solid forskning (se även artikeln på s. 2). Catharina Nyström Höög tar upp en ny myndighetsgenre: värdegrundstexter. (www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/index)

Särskrivningar och språkrodor

All affischering utom affischering om affischering förbjuden förbjuden. Stängt på grund av ström av brott. Bränn bara so-por. De går att hitta överallt, särskrivningar som framkallar skratt. Stellan Löfving och David Stark ligger bakom Skyltat.se och Facebooksidan

”Sverige mot särskrivningar”. Efter boken *Skum kanin med ananassmak* kommer nu *Ärtor suger snaps: Sveriges 99 roligaste skyltar* – fler särskrivningar och språkrodor, en samling utvalda, språkligt tveksamma skyltar ur ett arkiv med 10 000 skyltar. (Känguru 2015)

Ur kalendariet

28–29 maj: Fra myndig maktsspråk til klar kommunikasjon. Nordisk klarspråkskonferens i Oslo, Norge. (Mer info på www.sprakradet.no)

17–19 september: Clearer language, greater efficiency and effectiveness. Plain 2015, internationell klarspråkskonferens i Dublin, Irland. (Mer info på <http://plain2015.ie>)

13 oktober: Klarspråk – i går, i dag, i morgon. Språkrådet och Uppsala universitet arrangerar seminarium i Stockholm på internationella klarspråksdagen. (Mer info på www.sprakochfolkminnen.se/klarspraksdag)

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Christian Mattsson
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
[facebook.com/sprakradet](https://www.facebook.com/sprakradet)
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.